

Kitap Tanıtma:

Isabel V. Hull, *Absolute Destruction: Military Culture and the Practices of War in Imperial Germany* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005) 384 sayfa, ISBN: 0801442583.

Bu çalışma 1870–1918 yılları arasında Almanya'nın askeri kültürünü ve savaş maslahatını incelemektedir. Isabel Hull'a göre bu askeri kültürde ve savaş maslahatında en dikkat çeken unsur gereksiz şiddettir. Almanya, hem Avrupa'da hem de kolonilerde yapmış olduğu küçük ya da büyük savaşlarda büyük oranda yıkıma yol açmış ve kendi güvenlik gerekliliklerinin ötesinde şiddete başvurmuştur. Almanya bunu yaparken uluslararası normları da zorlamıştır. Hull, rutin sayılabilecek operasyonlarda bile Alman askeriyesinin sıklıkla aşırıya gittiğini iddia etmektedir.

1870–1918 yılları arasında Almanya'nın Avrupa'da ve deniz aşırı coğrafyalarda politik olarak genişlemesi sırasında devlet aygıtı içerisinde en öne çıkan kurum askeriye olmuştur. Hull, bu kurumun nasıl işlediğini inceleyerek araçların, yani uygulanan yöntemlerin, sonuçların ne şekilde önüne geçtiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Burada yazarın temel olarak ortaya koymak istediği Alman askeriyesinin neden şiddete hedeflenen sonuca gitmek için gerekli olandan çok daha fazla başvurduğudur.

Isabel Hull, ondokuzuncu yüzyılın sonları yirminci yüzyılın başlarında genel olarak askeriyenin kurum olarak zaman zaman çizgiyi aştığını belirtmektedir. Bu yüzden araştırmacı, sadece askeriyenin haddini aşmasının sebeplerini değil bunun neden yeterince engellenemediğini de sorgulamalıdır. Özellikle Almanya'da askeriyenin güçlü olması gerektiği fikri yüzünden subayların çoğunluğu insani, siyasi ve hukuki kaygıları bir kenara koyarak askeri gerekliliğin ötesine geçmiş ve bu duruma bir türlü bir sınırlandırma getirilememiştir. Bu sınırlamaları getirmeleri gereken siyasi erk, hukuk ya da kamuoyu baskısı ya yeterince güçlü değildir ya da zaten isteksizdirler. Isabel Hull, Almanya'da askeriye kurumuna teknik olarak sınırlama konulamamasının bu ülkeyi diğer Avrupa ülkelerinden farklı kıldığını iddia etmektedir.

Hull'un çalışmasında Alman askeriyesinin 1870–1918 yılları arasında bir takım hedeflere ulaşmak için başvurduğu çeşitli yöntemler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu yöntemlerden bir tanesi yakın zamandan beri Türk tarihçiliğinin de ilgisini çekmekte olan tehcirdir. Hull, zorunlu göç uygulamasının Alman askeriyesi nazarında bir takım avantajlarının olduğunu belirtmektedir. Birincisi; Almanlar savaş esirleriyle uğraşmak zorunda kalmamışlardır. Zira bu savaş esirlerinin başına konması gereke-

cek olan muhafızlar diğer savaşan unsurlara katılabileceklerdi. Ayrıca, esir olmayacağı için herhangi bir kaçma hadisesi ve bunun getireceği sorunlar da olmayacaktı. İkincisi; eğer zorunlu göç bir kolonide tatbik edilecekse, hem “problem çıkaran yerliler” koloniden tamamen dışarı sürülebileceklerdi hem de bunlardan gittikleri yerlerde işgücü olarak yararlanılabilecekti. Burada Hull, Almanya'nın Güneybatı Afrika'daki uygulamalarından örnekler vermektedir. Mesela; 1904 yılında Güneybatı Afrika'daki Alman kolonilerinden Swakopmund'daki Hererolar için ilk savaş esiri “kampı” kurulmuştu: Woerman şirketine ait Eduard Bohlen gemisi! Gemi, 282 Herero'yu Güney Afrika'daki madenlerde çalıştırılmak üzere Cape Town'a götürmek için yola çıkmıştı. Alman koloni idaresi için bu zorunlu göç iki açıdan avantajlıydı. Birincisi; Hererolar kendi toprakları olan Swakopmund'dan uzaklaştırılmışlardı. Böylece buradaki güvenlik problemi çözülmüş olacaktı. İkincisi; Hererolar Almanların işlettiği madenlerde işçi olarak çalıştırılacaklardı. 1904 yılında Güneybatı Afrika'daki tek zorunlu göç örneği bu değildi. Daha önce Alman kolonilerindeki *Schutztruppe* adı verilen silahlı birlikler ile beraber çarpışan bazı Witbooi askerleri koloninin başka bir bölgesinde Witbooi isyanının patlak verdiği haberleri alınır alınmaz ellerinden silahları alınarak Togo'ya sürgün edilmişlerdi. Dönemin valisi Luetwein bu kararı savunurken Witbooiilerin kamplarda tutulmasının Alman hükümetine masraf çıkaracağını ayrıca kendi ülkelerinde esir edilirlerse her an kaçmaya teşebbüs edebileceklerini ve bunun da bir güvenlik sorunu çıkarabileceğini söylemişti. Bu yüzden Witbooiiler başka bir koloniye gönderilmişlerdi.

Alman askeriyesi yirminci yüzyılın başlarında Afrika'daki kolonilerinde uyguladığı şiddeti Birinci Dünya Savaşı'nda da devam ettirmişti. Isabel Hull özellikle savaşın başlarında işgal edilen Kuzey Fransa ve Belçika'nın üzerinde durmaktadır. Mesela Kuzey Fransa'da bir tümen komutanı ele geçirilen bir köyün bütün erkeklerinin öldürülmelerini ve kadınlarının da Fransa'nın içlerine sürülmelerini emretmişti. Almanların işgal ettikleri yerlerde köyleri tamamen yakmaları yaygın bir uygulama haline gelmişti. Harbiye Nazırı ve daha sonra Genelkurmay Başkanlığı da yapacak olan Erich von Falkenhayn 26 Ağustos 1914'te yayınladığı bir emirde kadın-erkek ayırımı yapılmaksızın ve yaşına bakılmaksızın direniş gösteren herkesin yargısız infaz edilmelerini istemişti. Isabel Hull, merkezi komuta kademesinin bu tür emirler yayınlamasının sahada daha da kötü sonuçlar verdiğini anlatmaktadır. Artık sahadaki askerler bütün sivilleri düşman olarak görmeye başlamışlar ve bu siviller hakkındaki mevcut uluslararası hukuk korumasını tamamen göz ardı etmişlerdi.

Alman askeriyesi Kuzey Fransa'daki şiddet uygulamalarını Belçika'da da sürdürmüştü. 1914 yılının Ağustos ve Eylül aylarında yaklaşık altı bin sivil öldürülmüş, bazı köyler tamamen yakılmış ve on beş ile yirmi bin arası bina tahrip edilmişti. İtilaf Devletleri, Almanların bu yaptıklarına “Belçika mezalimi” (*Belgian atrocities*) adını vermişlerdi. Isabel Hull, “Belçika mezalimi”nin İtilaf Devletleri'nin Almanya'yı uluslararası hukuku çiğnemekle itham ederken kullandıkları ilk propaganda malzemesi olduğunu belirtmektedir. 1920'lerde Avrupa'ya yatıştırma (ap-

peasement) havası hâkim olunca “Belçika mezalimi” bir propaganda malzemesi olarak unutulmaya başlanmıştı. Ancak 1980’lerden itibaren tarihçilerin bu konuya ilgi duymaları sonucu bu propaganda malzemesinin gerçekleri yansıttığı anlaşılmıştı. Hull, ne savaş zamanındaki Alman hükümetinin ne de savaş sonucu kurulan Weimar hükümetinin bunları inkâr etmediklerini de eklemektedir. Almanlar, Belçika’da yapılanların işgale karşı direnişin bastırılma harekâtı olduğunu öne sürmüşlerdi. Ancak Isabel Hull, Almanların yaptığı bu açıklamanın doğru olmadığını zira bu şekilde bir direniş hareketinin gerçekleşmediğini ve bunun savaş zamanında Alman askeriyesi tarafından kabul gören bir efsane olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Hull, gerçekleşen şiddet hareketlerinin sebebinin de bu efsanenin olmadığını belirtmektedir. Belçika mezaliminin sebepleri iki unsurun bir araya gelmesiydi. Birincisi; Almanların savaş planı olan Schlieffen Planı çok iddialıydı ve bu da sıradan askerlerin üzerinde büyük bir baskı yaratmıştı. İkincisi ise; subaylar savaşın planlandığı gibi işlemleri için sivillere karşı şiddet eylemlerini gerçekleştirmeyi meşru görmeye başlamışlardı.

Almanlar, savaşın başlarından itibaren işgal ettikleri bölgelerde tehcir yapmaya başlamışlardı. İlk tehcirler Kuzey Fransa ve Belçika’da yapılmıştı. Askeri yetkililer bu bölgelerdeki sivilleri saatlerce yürütmüşler ve daha sonra öküz arabalarına bindirerek Almanya’daki toplama kamplarına göndermişlerdi. Bu sivillerden bazıları birkaç ay sonra evlerine geri dönmüşler, bazıları ise savaşın sonuna kadar toplama kamplarında kalmaya devam etmişlerdi. Isabel Hull bu tehcir uygulamasını, çok kısa süre içerisinde ve gerekli hazırlıklar yapılmadan hayata geçirildiği için eleştirmektedir. Zira muhacirlerin, gönderildikleri kamplarda gıda ve barınma ihtiyaçları yeterli oranlarda karşılanmamıştı.

Kuzey Fransa ve Belçika’dan Almanya’ya gerçekleştirilen zorunlu göç iki şekilde cereyan etmişti. Birincisinde “istenmeyen unsurlar” işgal bölgelerinden uzaklaştırılarak Almanlar için daha güvenli bölgeler oluşturulmuştu. İkinci şekilde ise Almanya’da ihtiyaç hissedilen işgücü temin edilmeye çalışılmıştı. Zira savaş malzemesi üreten fabrikalarda işgücü sıkıntısı yaşıyordu. Bu bağlamda, İtilaf Devletleri’nin Osmanlı İmparatorluğu’nda esas olarak farklı bir uygulama olan “amele taburları” konusunda İstanbul’daki hükümeti eleştirirken akıllarında Almanya’nın Belçika’daki uygulaması olsa gerektir.

Isabel Hull, Almanya’nın daha önce zorunlu göç uygulamasına birkaç defa başvurduğunu anlatmaktadır. 1886 yılında Alman Şansölyesi Otto von Bismarck Poznan’daki yaklaşık otuz bin Hıristiyan ve Yahudi Polonyalıyı sınırları 1815 yılında çizilen Kongre Polonyası’na sürmüştü. Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi Güneybatı Afrika’daki Witbooiiler de Togo’ya tehcir edilmişlerdi. Hull, bu tehcir meselesini tartıştığı kısımda Almanya’nın tehcir fikrine nasıl vardığını anlatmaktadır. Buna göre Almanya sömürgecilik tecrübesinden dolayı bu fikri benimsemişti.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında Alman liberalleri bir takım sosyal problemlerin halli için tehcirin bir seçenek olabileceğini öne sürmüşlerdi. Bu şekilde suçlular, fakirler ve sosyalist ihtilalciler ortadan kaldırılabilirdi. Bununla birlikte Hull, Alman liberallerin bu türlü tasavvurlarının hiçbir zaman gerçekleşmediğini ve Alman hükümetine yakın çevrelerin 1914'ten önce bu türlü planlara soğuk baktıklarını belirtmektedir. Ancak, yine de bu düşünce Alman Sosyal Darwincilerin, Pan-Germanistlerin ve aşırı sağcıların gündeminde kalmaya devam etmişti. Bu çevreler Almanların sömürge politikasında tehcir yöntemini uygulayabileceğini düşünüyorlardı. 1912 yılında meşhur Pan-Germanist Heinrich Class yapılacak başarılı bir savaş sonucunda Fransa ve Rusya'nın boşaltılarak Alman kolonizasyonu için kullanılmasını teklif edebilecek kadar ileri gitmişti. Hull, Class'ın fikirlerini 1914'ten sonra da yaymaya çalıştığını ancak bunların ne ölçüde Alman askeri karar vericiler üstünde etkili olduğunu tam olarak bilinmediğini belirtmektedir. Bununla birlikte Hull, etnik temizlik olarak tehcirin uygulanabilirliği meselesinin askerlerden çok siviller tarafından benimsenmiş olduğunu yazmaktadır. Özellikle Şansölye Theobald von Bethmann-Hollweg, Polonya'nın Prusya sınırına yakın bölgelerindeki Polonyalıların buralardan gönderilerek yerlerine Almanların yerleştirilmeleri fikrine sıcak baktığını 1914 yılının Aralık ayı gibi erken bir tarihte belli etmişti. Hull, bu fikri General Erich Ludendorff'un tatbik ettiğini ancak fikrin kendisinin bir sivile ait olduğunu tespit etmektedir.

Isabel Hull, tehcir fikrinin Almanya'daki öncülerini tartıştıktan sonra Alman karar alıcılarını etkilemiş olabileceği düşüncesiyle Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde ve sırasında diğer ülkelerin yapmış oldukları zorunlu göç uygulamalarını da tartışmaktadır. Bu bağlamda Almanya'daki her gazete okuyucunun 1912-13 yıllarında Balkan Savaşları sırasında taraf devletlerin yaptıkları zorunlu göçler hakkında malumat sahibi olduklarını belirtmektedir. Ancak Hull, Alman subayların yazışmaları ve özel evrakı üzerinde yaptığı araştırmalarda bu subayların Balkan Savaşları'na pek atıf yapmadıklarını tespit etmiştir. Hull için daha ilginç olan zorunlu göç uygulamasını yaygın bir şekilde tatbik eden Rusya'ya da çok fazla referans yapılmamış olduğudur. Zira Rusya'nın yakın tarihinde birçok zorunlu göç uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ruslar bazen cezalandırmak bazen de iç kolonizasyona hizmet etmesi açısından demografiyi değiştirmek için defalarca tehcir uygulamışlardır.

1914 yılında savaş patlak verdiğinde Rus ordusu da Alman ordusu gibi çok geniş yetkilerle donatılmıştı. Bu yetkilerden birisi de gerekli görülen durumlarda sivil halka zorunlu göç uygulamasıydı. Rus ordusunun en çok endişelendiği ve Hull'un bu endişeyi bir vehim olarak nitelendirdiği konu casuslar meselesiydi. Rusya'nın nüfusu çok kalabalıktı ve Rus ordusu bu kalabalık nüfusun arasına gizlenmiş bir sürü casus olduğundan şüpheleniyordu. Bu yüzden daha savaş başlamadan önce sınır bölgelerinde yaşayan ve İttifak Devletleri ve özellikle de Alman tabiiyetinden olan erkek nüfusu iç bölgelere doğru sürmüştü. Bu tehcirin kapsamı daha sonra sağcı gazetele-

rin de baskısıyla hem coğrafi hem de sayısal olarak genişlemişti. İlk önce demiryolları, karayolları, savunma sanayine ait fabrikalar ve sahillere yakın bölgeler ile Rus tabiiyetine sahip kişiler ve kadın ve çocuklar da tehciire dâhil edilmişlerdi. Hull, tehcir uygulamasının kısa sürede Rusya'da popüler hale geldiğini zira tehciire tabi tutulanların mallarına ve topraklarına el konulduğunu belirtmektedir. Hull, bu tehcirler sırasında yaklaşık bir milyon İttifak Devletleri tabiiyetine mensup kişi ile sekiz yüz binden fazla Rus'un sürüldüğünü yazmaktadır.

Isabel Hull, *Kaiserreich* (1871–1918) ile *Third Reich*'i (Nazi Almanyası) karşılaştırdığı bölümde birincisinin, yaptığı bütün şiddet uygulamalarına rağmen ikincisinden daha az oranda hukuku çiğnediğini belirtmektedir. *Kaiserreich*, hem kolonilerde hem de Avrupa'da yaptığı savaşlarda hakikaten de uçlara gitmiştir. Ancak o dönemdeki uluslararası normlar Almanya'nın bu tür uygulamalarını destekleyecek, ya da en azından sınırlandırmayacak mahiyeteydi. Almanya, Batı Dünyası'nın bir parçasıydı ve o yıllarda Batı Dünyası'nda baskın olan kavramlardan ikisi milli egemenlik ve savaşın meşruluğu idi. Napolyon Savaşları'ndan sonra Avrupa'daki hâkim uluslararası hukuk normları bağımsız devleti ve dolayısıyla milli egemenliği merkeze koymaktaydı. Ancak burada milli egemenlik, bir ülke sınırları içerisinde yaşayan insanların ülke yönetimi üzerindeki egemenliği olarak anlaşılmalıdır. Hull'un bahsettiği milli egemenlik bir devletin kendi sınırları içerisinde mutlak egemen olması ve tasarruflarına diğer devletlerin karışmamasıdır. Yani devlet egemenliği o dönemde dokunulmazdır ve devletler kendi askeri ve sivil unsurlarından olabildiğince fedakârlık bekleyebilecek durumdadırlar. Öte yandan savaş hakkında Hull, devletlerin savaş siyasetin meşru bir aracı olarak gördüklerini belirtmektedir. Zira o yıllarda devletler savaş ilan edebilme yeteneğini egemen bir devletin tanımlayıcı unsurlarından biri olarak görüyorlardı.

Isabel Hull'un 1870–1918 yılları arasında Alman askeri kültürü ve Almanya'nın savaş yapma yöntemlerini dönemin uluslararası konjonktürünü ve hukuk normlarını da göz önünde bulundurarak hazırladığı bu çalışması Türk tarihçiliği için birkaç açıdan önemlidir. Birincisi; Alman askeri kültürünün ve savaş maslahatının Osmanlı Genelkurmayı'nın savaş yapma yöntemlerine etkisinin olup olmadığı müstakil bir araştırma konusu olmalıdır. Ancak bu tür bir çalışma yapılırken Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya gibi bir sömürgecilik tecrübesinin olmadığı not edilmelidir. Zira Hull, Almanya'nın kendi sömürgecilik tecrübesinin askeri kültürüne önemli ölçüde etki ettiğini anlatmaktadır.

İkincisi; Isabel Hull bu çalışmasında Alman askeriyesinin özellikle zorunlu göç meselesinde daha önceki uygulamalardan haberdar olup olmadığını ve zamanın sosyal ve siyasi fikirlerinin bu konu hakkında ne söylediğini sorgulamaktadır. Aynı şekilde bir sorgulama Osmanlı askeriyesi için de yapılabilir. Balkan Savaşları'nın İttihat ve Terakki liderliği üzerinde etki yaptığna dair mevcut literatürde çalışmalar vardır. Ancak bunlar daha çok kaybedilen topraklar ve Müslüman muhacirler tartışması bağlamındadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş maslahatı üzerine Bal-

kan Savaşları'nın etkisine de bakılmalıdır. Ayrıca daha önce Avrupa'daki özellikle de Rusya'daki tehcirlerden Osmanlı askeriyesinin haberinin olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu tür karşılaştırmalı çalışmalar sayesinde Türk tarihçiliği genel dünya tarihyazımında daha fazla yer alabilir ve askeri kültür, savaş maslahatı ve zorunlu göç gibi konularda teorik tartışmalara katkı verebilir.

BESTAMİ S. BİLGİÇ*

* Doç. Dr., İpek Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE